

Achtereenvolgens zullen - naast het voor- en nageslacht - van vijf burgemeesters/secretarissen Dólleman afzonderlijk hun activiteiten voor de gemeente aan de orde komen, alsmede hun woon- en familieomstandigheden. In Heemstede tot welstand gekomen hebben zij tot de lokale grootgrondbezitters behoord en zijn hun namen verbonden aan verschillende landgoederen, zoals het Huis Te Heemstede, Meermond, Spaar en Burch, 't Klooster en Land-en Spaarnzicht, zij het niet altijd in de meest positieve zin, gelet op de afbraak van zowel 't Klooster als het Slot waaraan zij meege-werkt hebben, waarbij ten gunste van hen kan worden opgemerkt dat beide gebouwen zich in een deplorabele toestand bevonden en in die periode nog weinig aan restauratiewerk werd gedaan. Ofschoon Julien Wolbers slechts weinige jaren gemeenteraadslid in Heemstede is geweest heeft hij in die korte periode vòòr zijn vertrek naar Utrecht een cruciale rol gespeeld bij verschillende raadsbesluiten, zoals ten aanzien van de benoeming van zijn broer Dirk tot gemeentesecretaris. Hij zette zich in voor de bevrijding der negerslaven in West-Indië, schreef een geschiedenis van Suriname, en stond aan de bron van het protestants-christelijk werkliedenverbond "Patrimonium". In 1989 een eeuw geleden overleden is er voldoende aanleiding hem in een beknopte monografie te beschrijven, alsmede zijn familieleden van wie een aantal als beeldend kunstenaar en architect naam gemaakt heeft. Enerzijds wordt gepoogd de gedachte aan hem in Heemstede, waar hij de eerste 37 levensjaren doorbracht, levendig te houden, anderzijds de bestaande biografische literatuur aan te vullen, daar deze met betrekking tot Heemstede zich veelal beperkt tot vermelding van diens geboorteplaats en dat Wolbers geen wetenschappelijke opleiding genoot, doch autodidact ofwel een self-made man was, die via zijn werk de roem van wetenschappelijke mannen heeft gedragen.

Tot besluit is in het voorliggende boek een bijdrage gewijd aan Pieter Vergers, overigens noch in Heemstede geboren, noch in de politiek werkzaam geweest. Toch was hij in zijn tijd een figuur van meer dan plaatselijke betekenis. Feitelijk was hij oprichter van de eerste protestants-christelijke school in deze gemeente, ook al staat - mede in de naamgeving van de school - Nicolaas Beets veelal als zodanig bekend (3). Voorts heeft hij zich doen kennen als een vruchtbaar schrijver van in totaal 50 school- en leesboeken. Voor de eerste maal wordt in boekvorm een wat uitvoeriger bijdrage aan hem gewijd en bovendien voor de eerste keer een samengestelde bibliografie voor een groter publiek toegankelijk gemaakt.

Behalve de Dólleman-clan, over wie - afgezien van een genealogische beschrijving in Nederland's Patriciaat - nimmer een publikatie is verschenen, verdienen zowel Julien Wolbers als Pieter Vergers het dat de gedachtenis aan hun naam en werk voor het nageslacht behouden blijft.

(3) Over een andere betekenisvolle figuur uit de 19e eeuw Abraham Harrebomée, die gedurende meer dan een halve eeuw het onderwijs verzorgde aan de Dorpsschool en ook op andere terreinen actief was binnen de gemeente zijn veel gegevens te vinden in de VOHB-uitgaven van G. van Duinen, "Het Wees- en Armhuis te Heemstede 1796-1891" (1952) en "Geschiedenis van het Onderwijs in Heemstede; deel 1800-1954" (1954).

Deel I

Vijf burgemeester-secretarissen uit één geslacht: de familie Dólleman.

1. Voorgeslacht en familiewapen; oorsprong in Zaanstreek: Westzaan/Assendelft.

Afgezien van een stamboombeschrijving in de zogeheten blauwe boekjes van "Nederland's Patriciaat" (jaargang 1987) is nauwelijks literatuur over dit geslacht in relatie tot Heemstede voorhanden. Teneinde in deze lacune te voorzien zal ruime aandacht worden besteed aan dit voor deze gemeente, in zekere mate ook voor Bennebroek, zo betekenisvolle geslacht. De familie Dólleman is van origine een Westzaans geslacht. De oudst bekende voorvader heette Willem Simon Aerntsz., wonend te Westzaan in de eerste helft der 16e eeuw.

Hij behoorde tot de gegoede stand, evenals zijn nazaten van wie we vermeld vinden, dat zij landeigenaren en bezitters van huizen waren en dat zij deelnamen aan het plaatselijk bestuur als schepen, weesmeester enz. Ze behoorden tot de Fries Doopsgezinde gemeente te Westzaan. Zowel Willem Simon Aerntszoon, die in het Zuidend van Westzaan woonde, was enige tijd schepen, evenals zijn zoon Jacob Willem Simon Aerntsz. Een kleinzoon van laatstgenoemde was prediker en leraar van de Doopsgezinde gemeente. In de zesde generatie bij Cornelis Pietersz. (circa 1650-1712) treedt de geslachtsnaam Dolleman op, eerst als "scheldnaam" (hij leidde een vrij ongebonden leven) doch later door hem gepromoveerd tot familienaam en als zodanig door al zijn nakomelingen gevoerd. Hij was visser, eigenaar van huizen en rietland in de banne van Westzaan, huwde driemaal en is in 1712 overleden. Het accent op de o in de geslachtsnaam Dolleman raakte in zwang bij zijn zoon Willem Cornelisz. in Spaarndam en komt vanaf 1737 voor. De oudste zegelafdrukken met het familiewapen dateren ook uit de 18e eeuw. Willem Dólleman, 8e generatie de eerste schout in Heemstede uit dit geslacht, zegelde in 1774 met een monogram, een huis- ofwel koopmansmerk, blijkens een afdruk aanwezig in de verzameling Musschart van het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag.

Deze Willem Dólleman, geboren in 1724, verliet op 25-jarige leeftijd de Zaanstreek om de opengevallen plaats van klerk ter secretarie in de heerlijkheid Heemstede te vervullen. December 1755, na het overlijden van schout-notaris mr. Jan Reeland, is hij benoemd tot substituut-schout en - secretaris, alsmede gerechtsbode en vanaf 1768 belast met de ambten van schout, secretaris, baljuw, rentmeester van de heerlijkheid Heemstede tot 1793 toen hij is opgevolgd door zijn zoon Jan; Willem werd bovendien notaris en dat ambt vervulde hij tot zijn overlijden in 1800.

gewijd aan onderwerpen als: "De arbeider is zijn loon waardig", "Iets over de maatschappelijke ongelijkheden", "Is vermindering der werkuren wenschelijk", "Arbeiden op Zondag", "Ambachtsscholen", "De Sociale Kwestie" enz. Bij voortdurend zette men zich af tegen het program van de Internationale. Een volgende fase was de oprichting der christelijk-sociale bond "Patrimonium" (Vaderlijk Erfdeel) tussen 1876 en 1880. Julien Wolbers stond mede aan de basis hiervan, doch was intussen te oud en te zwak van gezondheid om zelf nog een actief bestuurslidmaatschap te vervullen. De grondslag voor Patrimonium is op 3 juni 1876 gelegd door negen personen in het huis van timmerman W.C. Beeremans, Lindengracht 27, in de Amsterdamse Jordaanbuurt. Wolbers leidde de eerste bijeenkomst. Op 12 maart 1880 vond officiële stichting van het verbond plaats in het Militair Tehuis te Utrecht, bij welke gelegenheid men J. Wolbers tot ere-voorzitter benoemde. Eerste voorzitter was de vroegere metselaar K. Kater, in 1899 opgevolgd door ds. Talma; eerste secretaris B. Poesiat (naar wie in 1960 in Amsterdam een straat in Tuindorp Osdorp is vernoemd). "Patrimonium" heeft een niet onbelangrijke rol gespeeld in de christelijk-sociale beweging in ons land. Door heel Nederland zijn eigen gebouwen en plaatselijke afdelingen opgericht, die zich bezighielden met de strijd voor betere arbeidsvoorwaarden en een goede ouderdomsvoorziening en tegen drankmisbruik en prostitutie. Zo ontstonden jongelingsverenigingen, zondagsscholen, volkskoffiehuizen, uitleenbibliotheken en vooral woningbouwstichtingen, welke alleen al in Amsterdam tussen 1910 en 1926 ongeveer 1.500 huizen liet bouwen. Op het hoogtepunt in 1933 telde men 207 afdelingen met 15.000 leden. Het weekblad van Julien Wolbers "De Werkmansvriend" was aanvankelijk officieel orgaan van Patrimonium. De "inwoning" leidde op den duur tot irritaties. J. van der Molen (4) schrijft hierover: "Door het wetsontwerp tot regeling van de kinderarbeid werd een dieper meningsverschil openbaar tussen Kater en Poesiat enerzijds en Wolbers anderzijds. Kater meende dat de staat op dat gebied geen taak had. De ouders bleven verplicht voor hun kinderen te zorgen". (...) Het bestuur van Patrimonium benoemde Pieter van Vliet jr. in een commissie, die in de verstoorde samenwerking tussen Patrimonium (Kater en B. Poesiat) en "De Werkmansvriend" (J. Wolbers) moest bemiddelen". Besloten is in 1886 een eigen blad uit te geven, dat eveneens "Patrimonium" werd genoemd. "De Werkmansvriend" bleef voortbestaan, maar met ingang van 1 november 1888 is een fusie tussen beide bladen besloten en is de redactie aan Kater en Wolbers gezamenlijk opgedragen, waarbij eerstgenoemde naar Utrecht verhuisde. Vooral in de dertiger jaren van deze eeuw was het een prominent christelijk-sociaal weekblad. Men stond afwijzend tegenover vakactie en bleef de eigen doelstellingen nastreven, namelijk geestelijk en cultureel werk onder de protestants-christelijke arbeiders. Na de oprichting van het Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV) in 1909 is de betekenis van Patrimonium allengs verminderd (5).

(4) In: Biografisch Woordenboek van het socialisme en de arbeidersbeweging in Nederland; deel 3 Klaas Kater, blz. 89- 92; deel 3 Pieter van Vliet jr., blz. 218-221.

(5) Het thans nog verschijnende blad onder deze naam is enkel een praktijkgericht vakblad voor de sociale woningbouw.

Afb. 19. Portret van Julien Wolbers met op revers het onderscheidings-teken horende bij de ridderorde van de Eikenkroon.

Afb. 22. Eerste huisvesting van de Protestantse School, Camplaan 12, thans in gebruik als werkplaats.

christelijke lagere school in zijn geboortestad en is al na enige jaren benoemd tot hoofdonderwijzer van de christelijke school in de Quellijnstraat te Amsterdam, alwaar hij tot zijn 65ste heeft gewerkt. De laatste vijftien jaar van zijn leven heeft hij zich, eerst in Amsterdam, tenslotte in Haarlem met publicistisch werk beziggehouden, in welke laatste periode nog een tiental boeken is verschenen, het laatste posthuum. De eigenlijke reden van Vergers' vertrek uit Heemstede - op 22 augustus 1874 liet hij zich uitschrijven - is niet met zekerheid bekend, maar het vermoeden bestaat dat het overlijden van zijn echtgenote op 30 april van dat jaar hieraan mede debet is geweest, naast het verlangen na een kwart eeuw in Heemstede zijn beste krachten te hebben gegeven nog eens van baan te veranderen, waarbij zijn geboortestad voor hem aantrekkelijk leek.

2. Auteur van boeken voor protestantse jongelieden

Omstreeks 1850 bestond de lagere school, conform het vigerende School-reglement uit 1) de laagste klasse, 2) middelste klasse, 3) hoogste klasse. De leerboeken door de onderwijzer gebruikt, moesten door de burgemeester en schoolopziener worden goedgekeurd. Vanaf 1863 stelde Pieter Vergers diverse schoolboekjes samen voor de middelste en hoogste klas, geschiedenis, maar ook taal- en stijloefeningen. Deze werden door uitgever H. de Hoogh in Amsterdam uitgegeven en zijn veelal na slechts één herdruk niet meer verschenen. Uiteraard zijn ze ook in Heemstede gebruikt, alwaar helaas geen schoolexemplaren zijn bewaard gebleven. Het was vooral de vaderlandse geschiedenis die Vergers boeide. Hij moet zelf ontzaglijk veel gelezen hebben en met zijn rijke verbeeldingskracht was hij in staat een groot aantal soms zeer uitgebreide boekwerken met geschiedverhalen samen te stellen. Het zijn geromantiseerde vertellingen, bedoeld voor volwassenen en jongeren, zogeheten belevingslectuur, nog geschreven volgens het recept van Jacob van Lennep die in zijn romans lange historische verhandelingen verwerkte. In de Heemstedse periode verschenen zowel leer- als leesboeken, waarbij op de titelpagina onder de naam van de auteur soms ook "Hoofdonderwijzer te Heemstede" werd afgedrukt. Vergers wist zich goed in te leven in de historische situatie, maar zijn typering is vaak weinig genuanceerd, men is goed of slecht, edelmoedig of misdadig etc. Aan het schrijven van zijn boeken ging een grondige historische documentatie vooraf. Hij bouwde in de loop van zijn leven een aanzienlijke privé-boekerij op en raadpleegde veel werken in de Stadsbibliotheek van Haarlem, evenals in de universiteitsbibliotheek van Amsterdam. Redelijk is de selectie van wat geschiedkundig belangrijk is. Het vermelden van bronnen gebeurde, evenals bij W.J. Hofdijk, slechts sporadisch. Uiteraard zijn de histo-